

COP marafonunun 29-cu Bakı finiši

Planetdə sənayeləşmənin sürətlənməsi, iqtisadi artımın baş verməsi və əhəlinin artması istixana qazları emissiyalarının artmasına gətirib çıxarıb ki, bu da iqlim dəyişikliyi şərtləndirib. Belə bir şərait isə təbii ki, qlobal səviyyədə ciddi narahatlıq yaradaraq aktual problemə çevrilib.

Bəs vəziyyətdən çıxış yolu barədə nə demək olar? Ekspertlərin fikrincə, mövcud təhlükəni inkişaf etməkdə və inkişaf edən ölkələrin birgə səyi ilə aradan qaldırmaq və dövlətlərin bu sahədə öhdəliklərinin icrasına ciddi nəzarət mexanizmləri hazırlayıb hərəkətə gətirməkdir.

Mütəxəssislərin fikrincə, bu məsələdə müəyyən təməl prinsipləri var və həmin prinsiplərə sadıqlıq nümayiş etdirilməsi zəruri şərtlərdən biridir. Bu fikri bildirərkən, ilk növbədə, 2015-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası çərçivəsində qəbul edilən Paris sazişi xatırlanır. Paris sazişində qlobal istiləşmənin 2°C-dən aşağı saxlanması və 1,5°C ilə məhdudlaşdırılması qarşıya mühüm vəzifə kimi qoyulur. Ekspertlərə görə, adıçəkilən saziş çərçivəsində davamlı təşəbbüslər göstərilməsə, emissiyaların azaldılması üzrə hazırlanan planların icrasına səmərəli nəzarət mexanizmi yaradılmasa, məqsədin reallaşması qeyri-mümkündür.

Yeri gəlmişkən, ekspertlər tərəfindən iqlim öhdəliklərinin icrasına nəzarət mexanizmlərinə monitoring, hesabatlılıq və yoxlama sistemləri, maliyyə- texniki dəstək, eləcə də öhdəliklərin qiymətləndirilməsi, onların diqqətlə nəzərdən keçirilməsi kimi prinsiplər daxildir. Bu sadalanan amillərin yüksək səviyyədə gerçəkləşdirilməsi şəffaflığın, hesabatlılığın mövcudluğunu şərtləndirir, eyni zamanda, ölkələr arasında etimad, inam səviyyəsini artırır.

Onu da qeyd etmək ki, 2015-ci ildən ötən müddətdə – Paris sazişi qəbul edildiyi vaxtdan indiyədək adıçəkilən sənəddə qarşıya mühüm vəzifə kimi qoyulan qlobal istiləşmənin 2°C-dən aşağı saxlanması və 1,5°C ilə məhdudlaşdırılması məqsədinə lazımı səviyyədə yanaşılmayıb. Bu, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) iqlim sahəsində tədbirlərinin monitoringi Beynəlxalq İqlim Fəaliyyəti Proqramının (IPAC) əhatə etdiyi və 51 ölkəyə yönəlmiş iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə tədbirlərinin icmalında diqqətə çatdırılıb.

COP29-un müəyyən olunmuş prezidenti, Azərbaycan Respublikasının ekologiya və təbii sərvətlər naziri Muxtar Babayevin Tərəflərə və Həmfikir Qruplara ünvanladığı məktubda da Paris sazişinin qlobal istiləşmənin 2°C-dən aşağı saxlanması və 1,5°C ilə məhdudlaşdırılması öhdəliyi ilə bağlı məsələyə xüsusi önəm verilib: “Biz 1,5°C hədəfinə hamılıqla nail olmaq və heç kimi geridə saxlamamaq üçün bir çox kəşifən müstəvilərdə birgə və ahəngdar iş nümayiş etdirməliyik. Həmçinin biz iqlimlə bağlı bütün istiqamətlər üzrə irəliləməklə yanaşı, qlobal, regional, milli və sub-milli qrupları da bu prosesə cəlb etməli, dayanıqlı inkişafı hərtərəfli nəzərdən keçirməli və inklüziv nəticələri təmin edən inklüziv proses çərçivəsində bütün demoqrafik qrupları ehtiva etməliyik. Ambisiyanın artırılması və fəaliyyətə təkan verilməsi ilə bağlı COP29-un perspektiv baxışının əsasında məhz bu məqsəd dayanır”.

Yuxarıda adıçəkilən İƏİT-in həmin hesabatı da göstərir ki, iqlim dəyişmələrinin nəticələrinin azaldılması üzrə öhdəliklər Paris sazişinin məqsədlərini gerçəkləşdirmək üçün lazımı səviyyəyə çatmır. Belə ki, Paris sazişinin yüzilliyin sonuna qədər temperaturu 1,5°C-ə qədər məhdudlaşdırmaq hədəfinə nail olmaq üçün 2030-cu ilə qədər istixana qazlarının emissiyalarını qlobal şəkildə 2019-cu ilə müqayisədə 43 faiz azaltmaq nəzərdə tutulur. Lakin İƏİT dövlətləri və bu quruma tərəfdaş ölkələr tərəfindən 2020-ci il emissiyaları ilə müqayisədə tullantıları müvafiq olaraq 28 faiz və 5 faiz azaltmaq öhdəlik kimi qəbul edilir.

Yuxarıda adıçəkilən hesabatda vurğulanır ki, Paris sazişinin hədəfini reallaşdırmaq üçün proqnozlaşdırmaya əsaslanmaqla İƏİT və təşkilatın tərəfdaşı ölkələr emissiyaların azaldılması üzrə çəqsədləri, ümumilikdə, ən azı daha 30 faiz artırmalıdır.

İcmalda, həmçinin bildirilir ki, qəbul olunan və İƏİT-in riayət etdiyi iqlim qərarlarının artım sürəti 2022-ci ildə ləngiyib. Həm adıçəkilən təşkilat, həm də bu qurumla tərəfdaş ölkələrin keçirdikləri milli iqlim tədbirlərinin artım sürəti 2022-ci ildə yalnız 1 faiz artıb. 2000-2021-ci illər ərzində qəbul edilən qərarların orta artım sürəti isə 10 faiz olub.

Ekspertlərin bununla bağlı rəylərində İƏİT-in diqqət mərkəzində saxladığı iqlim qərarlarındakı artım sürətində nəzərə çarpan ləngimənin qarşısını almaq üçün, ilk növbədə, ölkələrin mövcud siyasətlərini sərtləşdirmək və ya hazırda geniş istifadə olunmayan yeni strategiyalar qəbul etmək zəruri sayılır. Eləcə də bu zaman tikinti və nəqliyyat sektorlarında karbon qiymətlərinin müəyyənəndirilməsi, qadağalar və qazıntı yanacağı hasilatı və ya yaxud qazıntı yanacağına əsaslanan infrastrukturda mərhələli imtina probleminin həllində önəmli amillər hesab edilir.

İƏİT-in iqlim sahəsində tədbirlərin monitoringi icmalında, eyni zamanda, 14 ölkənin 2010-2020-ci illər ərzində emissiyalarının artması, Braziliya, Çin Xalq Respublikası, İndoneziya və Hindistan kimi ölkələrdə emissiyaların hələ də yüksəldiyi, amma gözlənilən pik həddə çatmadığı vurğulanır. Yeri gəlmişkən, icmalda 2020-

ci ildə emissiyaların artımının 2010-cu il səviyyəsi ilə müqayisədə Çində 34 faiz, Hindistanda isə 37 faiz olaraq qiymətləndirilir.

Bu məqamda Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına da diqqət yetirmək yerinə düşər. Bildirilir ki, hər il 8 milyon insan ekoloji təsirlər üzündən həyatını itirir. Hazırda atmosfərə ən çox karbon emissiyaları buraxan ölkələr dünyanın ən inkişaf edən dövlətləridir. Məsələn, Çin 14 milyard tondan çox, ABŞ 6 milyard ton, Hindistan 3,5 milyard ton, Avropa Birliyi 3,4 milyard ton, Rusiya 2 milyard ton, Yaponiya isə 1,170 milyard ton CO₂ emissiyası buraxır.

Mütəxəssislərin məlumatına əsasən, qlobal istixana qazı emissiyalarının 29 faizini təşkil edən 22 İƏİT dövlətində və 8 İƏİT tərəfdaş ölkəsində 2022-ci ildə iqlim dəyişmələri ilə mübarizə tədbirləri aktivləşdirilib. Bu, ilk növbədə, sıfır emissiyalar üzrə yeni və ya gücləndirilən öhdəliklər hesabına reallaşdırılıb.

Bildirilir ki, iqlim öhdəliklərinin icrasına səmərəli nəzarət mexanizmləri Paris sazişinin məqsədlərinə və qlobal iqlim dayanıqlılığına nail olmaq üçün əsasdır. Monitoring, hesabatlılıq və yoxlama ölkələrə və beynəlxalq ictimaiyyətə irəliləyişi izləmək, problemləri aşkarlamaq və iqlim dəyişikliyi ilə daha səmərəli mübarizə üçün strategiyaları tənzimləmək şəraiti yaradır.

Texniki və maliyyə potensialının inkişafı, eləcə də inkişaf etməkdə olan ölkələrə dəstək iqlim öhdəliklərinin uğurla həyata keçirilməsində əsas rol oynayır. Bundan başqa, qiymətləndirmə və nəzərdən keçirmə mexanizmləri ölkələrin öz planlarını təkmilləşdirməsinə və əldə edilmiş təcrübəyə, habelə yeni elmi sübutlara əsaslanaraq ambisiyalarını yüksəltməyə imkan verir.

Gələcəkdə dəyişən iqlim çağırışlarına adekvat cavab verilməsi üçün nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi davam etdirilməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət iqlim hədəflərinə nail olmağa və ortaq gələcəyi qorumağa kömək edəcək daha ədalətli və dayanıqlı sistemin qurulması üzərində aktiv şəkildə çalışmalıdır.